

УДК 821

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.1/03>**Біловус Л. І.**

Західноукраїнський національний університет

Яблонська Н. М.

Західноукраїнський національний університет

Балабан Г. М.Тернопільський академічний ліцей «Українська гімназія» імені І. Франка
Тернопільської міської ради**Барвінська В. А.**

Західноукраїнський національний університет

ЖАНРОВА СТИЛІСТИКА У ПРОЗОВОМУ РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

Творчий стиль Ліни Костенко відзначається унікальністю глибоких почуттів, високим рівнем творчої обдарованості та художніх відкриттів, розкриттям значущих аспектів творчості шістдесятників, самостійністю як сучасного світового митця, геніальністю у вираженні цивілізаційного прогресу та культурного розвитку. Індивідуальний стиль поетеси відображає образ універсальної, творчої особистості, що вкладає у свої твори власний філософський зерно. Сучасна увага до різноманітної творчості Ліни Костенко зростає як у вітчизняній, так і у міжнародній науковій думці, тому тема дослідження є дійсно актуальною.

Проаналізовано лінгвістичну творчість Ліни Костенко у романі «Записки українського самашедшого», яка відрізняється емоційною насиченістю, глибоким психологічним напруженням, різноманітністю формально-синтаксичних конструкцій та створенням нових значень у лексичних та граматичних засобах для відтворення мовної реальності у поетичних образах. Унікальний словник Ліни Костенко містить безліч оригінальних слів, що мають різні частиномовні характеристики та формальну нововведеність.

Розглянуто лексику роману, що не містилася у словниках української мови того часу. Значна частина цих неологізмів є українськими новоутвореннями, особливо серед іменників, прикметників, дієслів та дієприкметників.

Узагальнюючи, можемо говорити про те, що загальною характеристикою роману «Записки українського самашедшого» є важливість мови, яка впливає на формування художнього зображення та передачу емоційного багатства твору. У даному літературному творі мова відіграє ключову роль у створенні образів персонажів, розкритті їх внутрішнього світу та відтворенні духовних станів. Письменниця, застосовуючи різноманітні мовні прийоми, створює атмосферу, яка сприяє зануренню читача у світ твору та дозволяє відчувати події емоційно.

Ключові слова: жанрова стилістика, мовне оформлення, індивідуально-авторські новотвори, лексична одиниця, розмовна мова.

Постановка проблеми. Аналізування особливостей індивідуального стилю автора – це складне завдання, оскільки воно дає читачу можливість отримати більш повну картину розуміння твору митця. Однією з важливих складових авторського стилю є мова художнього твору, в якій автор відтворює своє творче кредо, сприйняття та розуміння дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стиль як літературознавчу категорію досліджують такі українські учені як О. Галич, В. Державин, Д. Наливайко, Л. Новиченко, Л. Скупейко, А. Тка-

ченко, В. Фащенко, Д. Чижевський та ін. Науковці вивчають не тільки стиль доби, стиль напряму чи течії. Найактуальнішим питанням є дослідження стилю письменника як індивідуальної манери, «творчого обличчя» окремого митця, стиль твору.

Більшість учених-дослідників переконані, що необхідно розмежовувати сфери лінгвістичної та літературознавчої стилістики, зокрема Ф. І. Буслаєв, Г. О. Винокур, В. В. Виноградов, А. Н. Веселовський, А. Н. Гвоздьєв, Д. С. Лихачов, В. М. Жирмунський, В. Ф. Шишмарєв та ін.

Поява цього роману «Записки українського самашедшого» у 2010 році спричинила неоднозначну реакцію літературознавців. Найперші відгуки про цю працю Ліни Костенко були опубліковані в літературно-критичних статтях таких дослідників як: Г. Віняр, О. Галича, Ю. Горблянського, М. Кульчицької, Г. Левченко, Н. Нікітіної, Я. Поліщук та ін. У цих наукових дослідженнях автори приділяли увагу проблемі визначення жанру роману «Записки українського самашедшого», його структурі, проблематиці твору та його мові.

Постановка завдання. Метою статті є ретельне дослідження мовної практики автора, його вживання лексики, граматичних конструкцій, стилістичних засобів, а також особливостей композиції та сюжетної структури твору. Важливо враховувати контекстуальне використання лексичних одиниць, їхню емоційну та експресивну зарядженість, а також структурні особливості твору, які впливають на загальне сприйняття та естетичний досвід читача. При аналізі індивідуального стилю автора також слід враховувати його художні наміри, філософські та моральні установки, що відображаються у творчому висловленні. Детальне вивчення стильових особливостей та художніх прийомів допомагає краще розуміти авторську концепцію та сприймати його творчість в контексті літературного та культурного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Прозовий роман «Записки українського самашедшого» (2010), що став популярним бестселером в Україні, викликає інтерес до аналізу мовностилістичних характеристик та індивідуального стилю Ліни Костенко у її творах, а також до розгляду їхньої популярності та визнання.

В. Русанівський переконаний, що Ліна Костенко, поетеса зі своїм філософським баченням сучасного світу в його зв'язках з минулим. Її голос вирізняється з-поміж голосів інших талановитих поетів. Вона використовує народнорозмовне джерело, лексику своєї доби, удається до мистецької сфери, не цурається церковнослов'янізмів, добре знаючи староукраїнську літературну мову, доречно використовує її елементи у творах на історичну тематику. І звичайно ж, мова фольклору – вона присутня скрізь [1, с. 247].

Мовотворчість Ліни Костенко характеризується емоційною виразністю, глибокою психологічною напруженістю, багатоплановістю формально-синтаксичних побудов, семантичними народженнями в лексичних і граматичних засобах для відображення мовної картини світу в поетичних образах [3, с. 134]. Авторський словник Ліни

Костенко надзвичайно багатогранний, налічує сотні оригінальних новотворів, які мають різний частиномовний статус і формальну новизну.

Твори Ліни Костенко вирізняються багатством лексичних засобів, емоційністю виразності, а також глибоким філософським змістом. Її твори відзначаються оригінальним використанням мовних засобів та поетичних прийомів, що надає текстам особливу естетичну цінність. Основні риси мовотворчості Ліни Костенко:

- лірична емоційність – твори поетеси пройняті глибокими почуттями й емоціями, що дозволяє читачам переживати і співчувати героям;
- символізм та образність – авторка вміло використовує символічні образи, що надають текстам додаткового смислу та глибини;
- філософська наповненість – твори часто містять філософські міркування про життя, любов, війну, справедливість та інші важливі аспекти людського існування;
- різноманітність мовних реєстрів, адже поетеса вміло поєднує у своїх творах різні мовні реєстри – від літературної мови до народнопоетичного стилю, що робить її тексти ближчими до читача;
- експерименти з мовою – Ліна Костенко впроваджує в свої твори нестандартні мовні засоби, нові слова, образи, метафори, що робить її творчість цікавою та унікальною;
- соціальна спрямованість – багато творів містять соціальну критику та спрямовані на підтримку громадянського руху та прав людини.

Загалом, мовотворчість Ліни Костенко – це поєднання майстерності мовного вираження з глибоким розумінням людських почуттів і проблем, що робить її однією з найвидатніших українських письменниць.

За жанровою стилістикою прозовий роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» – насичений мікс художньої літератури, внутрішніх щоденників, сучасного літописання і публіцистики. Це книга, написана у жанрі химерного роману або сатиричної прози, у якій відображені життєві ситуації та події через призму гострого гумору та карикатурного спрощення реальності. Головний герой, який є автором «записок», має нетиповий погляд на світ і часто висміює суспільні недоліки, політичні витівки, а також поведінку інших персонажів. Жанрова стилістика твору включає в себе елементи гротеску, пародії, сарказму та сатири, що дозволяє автору передати свої думки та бачення світу у вигляді жарту та гострої критики. Авторка написала цей роман від імені 35-річного київського програміста, який

глибоко і болісно сприймає усі виклики сучасного глобалізованого часу.

Головний герой роману – високоінтелектуальна особистість, син шістдесятника, з відповідними мовними переконаннями, що веде власний щоденник. Ліна Костенко через призму літературної форми щоденника відтворює мовлення представників інших соціальних прошарків та дає оцінку мовній ситуації в країні, що є досить складною та багатогранною. Основні аспекти цієї проблеми включають:

1. Двомовність. У романі можна відчутти вплив двомовної ситуації в Україні, де національна, державна мова (українська) співіснує з мовою іншої етнічної групи (російською). Це впливає на спосіб сприйняття та взаємодії персонажів у романі.

2. Ідентичність і мова. Роман відображає питання ідентичності через мовну приналежність. Персонажі виражають свою ідентичність через вибір мови для спілкування, що відображає культурні та соціальні вектори їхньої особистості.

3. Мовна політика. Роман висвітлює питання мовної політики в Україні, такі як публічне використання мови, боротьба за статус інших мов, сприйняття різних мовних спільнот тощо.

4. Мовна культура і комунікація. Через діалоги та внутрішні монологи персонажів можна розглядати мовну культуру та способи мовної комунікації в українському суспільстві, включаючи різні мовні реєстри, жаргони, суспільні норми тощо.

5. Взаємодія мов. Роман показує взаємодію різних мов та культур в українському просторі, включаючи міжмовні контакти, вплив інших мов на українську, питання білінгвізму та кодемії.

Поява цього роману у книгарнях (2010 р.) спричинила неоднозначну реакцію літературознавців. Найперші відгуки про цю працю Ліни Костенко були опубліковані в літературно-критичних статтях таких дослідників як:

Г. Віняр, О. Галича, Ю. Горблянського, М. Кульчицької, Г. Левченко, Н. Нікітіної, Я. Поліщука та ін. У цих наукових дослідженнях автори приділяли увагу проблемі визначення жанру роману «Записки українського самашедшого», його структурі, проблематиці твору та його мові.

Роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» чи не найбільше з усього доробку письменниці надається до прочитання у культурному контексті посттрагічної доби (хронологічно від проголошення Україною незалежності і до сьогодні) з позиції постколоніальної критики. Такий підхід до рецепції її твору видається адекватним. Сама назва роману містить діагноз хво-

рого: український інтелігент, інтелектуал, репрезентант національного духовного етосу в умовах постколоніального культурного простору – «самашедший». Він, як і його найближче оточення (а це представники щонайменше трьох поколінь), і українські інтелектуали загалом упродовж ХХ-го століття, а в останні десятиліття поставлена поза умовами виживання... Маємо справу з типовим колоніальним синдромом. Вилікуватися «самашедшому» нелегко тоді, коли й саме «століття хворе». Адже у постколоніальній Україні, яка опинилася у міжчасі (вибита з «московського часу» і ще не переведена на «європейський годинник»), у муках складається належний їй культурний простір [4, с. 289].

Дослідження роману «Записки українського самашедшого» показує, що письменниця використовує у творі значний масив нових слів, що пристосовує мовну систему до нових потреб комунікації, яка пов'язана з розвитком економіки, науки та техніки, інформаційною революцією, глобалізаційними процесами і відповідно, виникненням нових суспільних відносин.

Як зазначає Г. Віняр, «... мова роману, у тому числі й нова лексика, дає нам надію на майбутнє нашої мови, її спроможність і далі розвиватися всупереч несприятливим факторам. Аналіз тексту роману виявив 590 слів, не засвідчених у словниках української мови. Більшість неологізмів є власне українськими новотворами, передусім іменниками» [2, с. 354].

Звернемо увагу, що творення нових іменників суфіксальним способом відбувається за допомогою формантів *-ик, -ість, -иха, -йа, -ач, -ка*. Нові похідні із суфіксами іншомовного походження утворюються за допомогою *-атор, -іст, ізм, -ант*.

В романі «Записки українського самашедшого» Ліна Костенко використовує індивідуально-авторські новотвори, зокрема такі:

– з суфіксом *-ник* представлені назвами осіб, які виконують дію, названу твірним дієсловом, або є носіями предметної ознаки: *мобільник, протестувальник, барабанник, очільник* і под. («Зрештою, дружина в мене розумна й красива, упадальників біля неї не бракувало, і якби зі мною щось не так, то вона вибрала б не мене» [5, с. 5]);

– з суфіксом *-к(а)*, які виникають на базі двослівної назви та утворюють однослівну: *валентинка (листівка до Дня Святого Валентина), мобілка (мобільний телефон)*; уживає віддієслівні похідні розмовного характеру: *забавлянки, стрілялка, свистулька*; ті, що передають значення жіночності: *німфетка, шахідка, кришинайтка* і под.;

– з суфіксом *-ння*, що має словотвірне значення «однопредметна дія», а саме: *зомбування, опізнання, одіння* і под.;

– з суфіксом *-іст*, що означають осіб за їх відношенням до певної сфери діяльності, політичного напрямку чи певного поняття: *Я не «катастрофіст». Я хотів би думати в хорошу сторону;*

– з суфіксом *-ізм*, що відображають мотивовані іменники та означають схильність до чогось, наприклад: *дебілізм*.

Також у романі «Записки українського самашедшого» часто письменниця вживає нові іменники: *автозупинка, травмопункт, сміттєзвалище, електродрель* і под., які виникли способом основокладання (композити).

Ліна Костенко використовує у цьому творі прислівники, що мають свої характерні особливості, а саме:

– відприкметникові суфіксальні – *біблійно, зодіакально, ступорно, нфернально;*

– відіменникові префіксально-суфіксальні похідні – *впіввуха, унівсвідомості, на загал;*

– префіксально-суфіксальні деривати – *по-гавайськи, по-наськи, навмируще;*

– композити – *цьогоріч*.

Дієслова в романі «Записки українського самашедшого» представлені досить широко (42 нових слова). Аналіз словотворчої структури дієслів показав, що частина з них утворюється суфіксальним (*допінгувати, інтоксикувати, мімікрувати, ностальгувати*), постфіксальним (*камуфлюватися, піаритися*), префіксальним (*здиригувати, одсичати, напродукувати, переакцентувати, повигукувати, поскандувати*), префіксально-суфіксальним (*вигарцьовувати, знікчемлювати, набринькувати, підфутболувати, погуглити, пропирососити*), префіксально-суфіксально-постфіксальним способами (*змитаритися*) [2, с. 355–356].

Аналізуючи цей роман звернемо увагу на те, що серед дієслів є чимало жаргонізмів: *фанатіють, балдіють, приколюються, тусуються*. Окрім цього, автор вживає просторічні слова: *перекатруплять, обматюкав* і под.

Для нової лексики роману характерне використання дієприкметників *продвинутий, зашуганий, глобалізований, зацитьканий, вдекорований, софістикований, ухорканий, роздріганий, підтіпаний, промотаний, недобитий, облаштований* [2, с. 356].

У романі «Записки українського самашедшого» прослідковується тематика міжчасся, зламу століть, тисячоліть, генерацій, культурного відображення

сучасної доби, де актуалізуються проблеми батьків і дітей, поколінь на фоні сучасної української культури та формування нинішньої історії. Тобто проблематика твору є різнобічною: від питання рецепції твору та віднесення його до конкретного жанру літератури до висвітлення трагічної невлаштованості нації (на прикладі головного героя та його оточення). При цьому мова роману насичена авторськими конструкціями, нестандартною лексикою, афоризмами, крилатими висловлюваннями, що характеризують життя українців у всіх його проявах, відзначається високим ступенем художньої виразності та оригінальними мовними засобами, що створюють унікальну атмосферу та розкривають індивідуальний стиль автора. Розглядаючи мову даного роману, можна виділити емоційну насиченість твору глибокими почуттями, що передаються через мовні засоби та образи. Автор вдало використовує різні емоційно-забарвлені лексичні одиниці, що додають тексту динаміки та інтенсивності. Важливою є також поетичність і метафоричність, адже у романі зустрічаємо велику кількість поетичних образів та метафор, що створюють глибокий символічний підтекст та допомагають читачеві краще розуміти глибину подій та почуттів героїв. Специфіка розмовної мови теж є вагомим: автор вдається до використання розмовного стилю, що надає роману автентичності та зближує його з читачем. Це створює враження прямого спілкування та реалістичності подій. Цікавими та неординарними є експерименти авторки з мовою, вона створює нові слова, використовує нестандартний синтаксис, гру зі звуками тощо. Це робить текст цікавим та непередбачуваним для читача. Також відіграє роль і специфіка діалогів, вони характерні для розмовної мови та відтворюють натуральність спілкування.

Висновки. Загалом, мова роману «Записки українського самашедшого» є важливим аспектом, який впливає на створення художнього образу та передачу емоційного багатства твору. У цьому романі вона відіграє ключову роль у формуванні характерів персонажів, розкритті їхніх внутрішніх світів та передачі духовних станів. Авторка, використовуючи різноманітні мовні засоби, створює атмосферу, сприяючи втягненню читача у світ твору і забезпечуючи йому можливість емоційно сприймати події. Мовна манера Ліни Костенко в цьому романі відрізняється високою емоційною насиченістю, використанням образних та метафоричних висловів, що збагачують текст глибинним підтекстом і розширюють його інтерпретаційні можливості. Розмовна

мова персонажів надає діалогам реалістичності та натуральності, роблячи спілкування більш доступним та автентичним. Крім того, авторка використовує елементи новаторства в мовленні, такі як створення нових слів або зміна синтаксичних структур, що надає тексту оригінальність та естетичний вигляд.

Узагальнюючи, можна сказати, що мова роману «Записки українського самашедшого» не лише передає сюжетні події, але і втілює в собі широкий спектр емоцій, думок та відчуттів, що робить її важливим механізмом для створення художнього образу та передачі глибини твору.

Таким чином, можна стверджувати, що нова лексика, яку використовує Ліна Костенко в романі «Записки українського самашедшого», є важливим елементом, що відображає сучасну мовну ситуацію в Україні та розкриває загальні тенденції

новітнього українського словотворення. Авторка вдається до створення нових слів, фраз, термінів, які відбивають актуальні теми, ідеї та концепції, характерні для сучасного суспільства. Ця нова лексика дозволяє відобразити різноманітні аспекти сучасної реальності, включаючи технологічний прогрес, культурні зміни, політичні події та соціальні трансформації. Використання такої лексики свідчить про те, що мова постійно розвивається та адаптується до поточних потреб мовного спілкування, що є характерним для мовної динаміки сучасного українського суспільства.

Таким чином, нова лексика у романі Ліни Костенко є свідченням живої та динамічної мовної ситуації в Україні, а також ілюструє загальні тенденції розвитку сучасної української мови, що відображається у процесах словотворення та використання нових слів та конструкцій.

Список літератури:

1. Авраменко О. М., Чукіна В. Ф. Стилістика сучасної української мови. Програма факультативного курсу / 10-11 кл. К.: Грамота, 2008. 256 с.
2. Віняр Г. Нова лексика в романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. пр. / відп. Ред. І.В. Сабадош. Ужгород, Вип. 16, 2011. С. 354-356.
3. Горох Г. В. Стилістичні особливості поетичних творів Ліни Костенко. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Вип. 20. 2009, С. 134-137.
4. Ковацька О. «Записки українського самашедшого» Л. Костенко у світлі постколоніальної рецепції. *Сучасні літературні студії*. Випуск 12, 2015. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2015. С. 288-302.
5. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017, вид. 25-те. 416 с.
6. Молоткіна Ю. О. Функціонально-стильова диференціація новітніх запозичень у сучасній українській мові: дис. ... д-ра філос. в галузі гум. н. зі спец. 035 Філологія. Тернопіль – Переяслав, 2020, 285 с.
7. Шабаль К. С. Жанрово-стильові особливості сучасного українського політичного роману: дис. ... к. філол. н.: спец. 10.01.01 «Українська література». Запоріжжя, 2019, 224 с.

Bilovus L. I., Yablonska N. M., Balaban H. M., Barvinska V. A. GENRE STYLISTICS IN THE NOVEL LINA KOSTENKO'S "NOTES OF A UKRAINIAN MADMAN"

Lina Kostenko's creative style is distinguished by the uniqueness of deep feelings, a high level of creative talent and artistic discoveries, the revelation of significant aspects of the creativity of the sixties, independence as a modern world artist, genius in expressing civilization progress and cultural development. The poet's individual style reflects the image of a universal, creative personality who embeds her own philosophical grain in her works. Contemporary attention to Lina Kostenko's diverse creativity has increased both in domestic and international scholarly thought, making these each topic truly relevant.

It has been analyzed the linguistic creativity of Lina Kostenko in the novel «Notes of a Ukrainian Madman», which is characterized by emotional richness, deep psychological tension, variety of formal-syntactic constructions, and the creation of new meanings in lexical and grammatical means to reproduce linguistic reality in poetic images. Lina Kostenko's unique vocabulary contains numerous original words with various parts-of-speech characteristics and formal innovations.

The vocabulary of the novel, which was not represented in the dictionaries of the Ukrainian language at that time, has been considered. A significant portion of these neologisms are Ukrainian ones, especially among nouns, adverbs, verbs, and participles.

In summary, we can speak of the importance of language as a general characteristic of the novel «Notes of a Ukrainian Madman», which influences the formation of the artistic image and the transmission of the emotional richness of the work. In this literary work, language plays a key role in creating character images, revealing their inner world, and reproducing spiritual states. By employing various linguistic techniques, the writer creates an atmosphere that immerses the reader in the world of the work and allows them to emotionally experience the events.

Key words: genre stylistics, language design, individual-authorial innovations, lexical unit, colloquial language.